

COMPETENTIEPROFIEL

JEUGD & GEZIN

Competentieprofiel voor
begeleiders in de gehandicapten-
zorg die ondersteuning bieden aan
jeugdigen en hun ouders/het gezin

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding en functie van het Competentieprofiel Jeugd & Gezin	3
1.2	Kenmerken van het Competentieprofiel Jeugd & Gezin	4
2	Beschrijving van de doelgroep	6
2.1	Kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg	6
2.2	Ouders met een verstandelijke beperking	8
2.3	Kinderen en jongeren ondersteunen	8
2.4	Ouders/verzorgers ondersteunen	11
3	Extra taken	15
4	Competenties	18
4.1	Kinderen en jongeren ondersteunen	20
4.2	Ouders/verzorgers ondersteunen bij de opvoeding	26
	Bijlagen	
1	Aanpak, bronnen en deskundigen	28
2	Competenties uit het beroepscompetentieprofiel	30

Dit is het vernieuwde competentieprofiel voor begeleiders die ondersteuning bieden aan kinderen en jongeren met een beperking en de gezinnen waarin ze opgroeien of ondersteuning bieden aan ouders met een verstandelijke beperking. Kortweg: het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin*.

In dit inleidende hoofdstuk beschrijven we eerst waarom er een apart competentieprofiel is voor het ondersteunen van kinderen en gezinnen (paragraaf 1.1). Daarna komen de belangrijkste kenmerken van het profiel aan de orde (paragraaf 1.2). De wijze waarop het profiel is opgesteld, de bronnen die daarvoor zijn gebruikt en de deskundigen die hebben meegewerkt, staan beschreven in bijlage 1.

1.1

Aanleiding en functie van het Competentieprofiel Jeugd & Gezin

Aanleiding

Zorg en ondersteuning bieden aan een aantal specifieke doelgroepen in de gehandicaptenzorg vraagt van begeleiders om aanvullende deskundigheid. Die deskundigheid staat in het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin* centraal. In het profiel wordt beschreven welke specifieke competenties nodig zijn voor het ondersteunen van kinderen en jongeren met een beperking en van ouders/verzorgers (ouders van kinderen met een beperking en/of ouders met een verstandelijke beperking). Met 'specifieke competenties' wordt aangegeven dat dit competentieprofiel geen volledig overzicht van competenties bevat, maar is toegespitst op competenties die onderscheidend zijn voor het werken met de doelgroep. Het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin* is te lezen als een aanvulling op het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* uit 2022.

Functie

De belangrijkste functie van het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin* is het bieden van een – door het werkveld gedragen – inhoudelijke standaard waaraan bestaande opleidingen kunnen worden gespiegeld en op basis waarvan nieuwe opleidingen kunnen worden ontwikkeld.

Het competentieprofiel kan ook een functie vervullen in het HR-beleid van de organisatie. Bijvoorbeeld om na te gaan in hoeverre medewerkers beschikken over de benodigde competenties, om de opleidingsbehoeften te inventariseren of als hulpmiddel bij de werving en selectie van medewerkers.

1.2

Kenmerken van het Competentieprofiel Jeugd & Gezin

'Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg' is vertrekpunt

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn de taken en competenties beschreven voor de verschillende varianten van het beroep begeleider. Die zijn veelal ook van toepassing voor begeleiders die kinderen en jongeren en hun ouders/verzorgers begeleiden. Voor een deel is er bij hen sprake van een 'extra' in de vorm van een aanvulling of een toespitsing. Het competentieprofiel Jeugd & Gezin is erop gericht om juist dit 'extra' te beschrijven. Hieruit vloeit voort dat in het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin*:

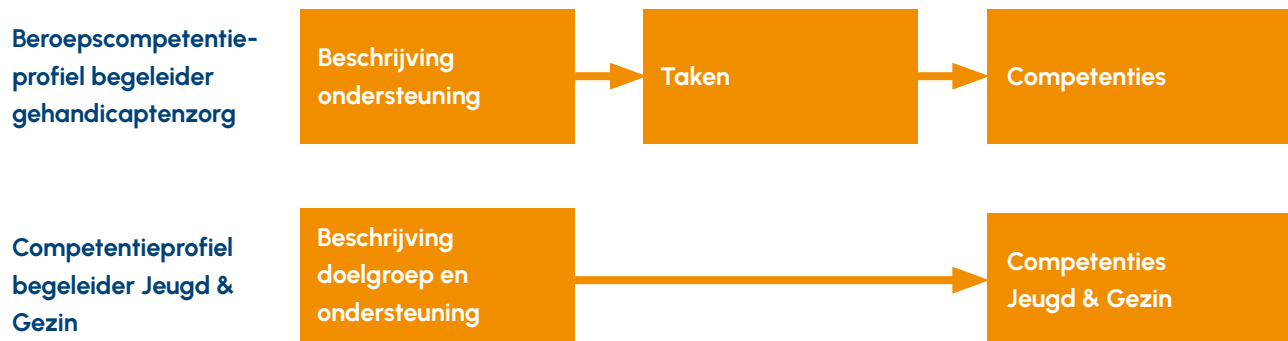
- *niet* de taken en competenties uit het beroepscompetentieprofiel worden herhaald. Het competentieprofiel Jeugd & Gezin is immers een standaard voor het ontwikkelen van specialistische opleidingen, niet gericht op de basis maar op het 'extra';
- *wel* wordt voortgebouwd op het beroepscompetentieprofiel. Door dit als vertrekpunt te nemen en ernaar te verwijzen kan helder worden aangegeven wat typerend of onderscheidend is.

Kern: beschrijving doelgroep en competenties

Het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin* bestaat uit:

- een beschrijving van de doelgroep; in deze beschrijving worden kenmerken van de doelgroep geschetst. Vervolgens wordt aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?
- de (specifieke) competenties waarover de begeleider dient te beschikken. Deze zijn enerzijds afgeleid uit het beroepscompetentieprofiel, door het beantwoorden van de volgende vragen: welke competenties uit het beroepscompetentieprofiel zijn 'onverkort' van toepassing voor het werken met kinderen en jongeren en hun ouders/verzorgers, welke dienen aangepast of toegespitst te worden, en zijn er voor het begeleiden van kinderen en jongeren competenties aan de orde die in het beroepscompetentieprofiel niet zijn beschreven? Anderzijds vloeien de competenties voort uit de beschrijving van de doelgroep en het ondersteunen van kinderen en jongeren en van hun ouders/verzorgers.

Schematisch kan het voorgaande als volgt worden weergegeven:

Hierbij moet worden opgemerkt dat in het Competentieprofiel Jeugd & Gezin twee taken zijn opgenomen, die niet in het beroepscompetentieprofiel voorkomen. Deze taken staan beschreven in hoofdstuk 3.

Afbakening van het competentieprofiel

Het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin* heeft, zoals de volledige naam aangeeft, betrekking op begeleiders die jeugdhulp en zorg bieden aan kinderen, jongeren en hun ouders/het gezin. Er is voor gekozen om geen strikte maximale leeftijdsgrens te hanteren om de cliëntdoelgroep kinderen en jongeren af te bakenen.

Evenals in het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*, behoren medewerkers in de paramedische zorg niet tot de doelgroep van dit competentieprofiel. Hetzelfde geldt voor staffunctionarissen en leidinggevendenden.

Terminologie

In dit profiel wordt de benaming *jeugdige* gebruikt voor kinderen (vanaf 0 jaar) en jongeren met een beperking. In dit profiel wordt geen harde maximale leeftijdsgrens gesteld; in de praktijk geldt voor het aanduiden van jongeren vaak een bovengrens van 23 jaar.

De term *begeleider* wordt in dit competentieprofiel gebruikt als verzamelbegrip voor functies - van uiteenlopend functioniveau - in het primaire proces van de gehandicaptenzorg. Organisaties voor gehandicaptenzorg gebruiken voor deze functies verschillende benamingen zoals assistent begeleider, begeleider, woonbegeleider, activiteitenbegeleider, persoonlijk begeleider, senior begeleider, coördinerend begeleider, et cetera. In hoofdstuk 4 staat welke varianten er in het beroepscompetentieprofiel van het beroep begeleider worden onderscheiden.

In dit hoofdstuk worden in paragraaf 2.1 eerst enkele kenmerken geschetst van de doelgroep 'kinderen en jongeren in de gehandicaptenzorg'. In paragraaf 2.2 komen de kenmerken van ouders met een verstandelijke beperking aan de orde. Daarna wordt in paragraaf 2.3 aangegeven wat de betekenis hiervan is voor de begeleider van mensen uit deze doelgroep: wat maakt het werk anders en wat is cruciaal om hier goed mee om te gaan?

2.1

Kinderen en jongeren met een beperking

Leeftijd

Kinderen en jongeren met een beperking vormen een grote en zeer diverse doelgroep, ook wat leeftijd betreft. De zwaartepunten in de ondersteuning verschillen per leeftijdsgroep. Zo speelt bij jonge kinderen diagnostiek vaak nog een rol en bij pubers en jongvolwassenen bijvoorbeeld meer de ondersteuning gericht op participatie in de samenleving. Op basis van leeftijd kan de volgende globale indeling worden gehanteerd:

- jonge kinderen (0 – 4 jaar);
- kinderen in de basisschoolleeftijd (4 – 12 jaar);
- pubers (12 – 18 jaar);
- jongvolwassenen (18 – ca. 23 jaar).

Hierbij moet worden aangetekend dat de leeftijdsgrenzen slechts indicatief zijn; er zijn geen eenduidige absolute scheidslijnen tussen leeftijdsgroepen. Voor het ondersteunen van de individuele persoon is de exacte leeftijd trouwens ook niet altijd even betekenisvol. De grens van 18 jaar is wel relevant, omdat bij het bereiken van deze leeftijd de juridische en financiële kaders veranderen.

Het profiel heeft ook betrekking op jongvolwassenen vanaf 18 jaar. Bij deze jongeren staat het begeleiden bij of voorbereiden op zo zelfstandig mogelijk wonen, werken en leven op de voorgrond.

Beperkingen

In de gehandicaptenzorg worden kinderen en jongeren met een beperking ondersteund. Vaak gaat het om een verstandelijke beperking, maar er kan ook sprake zijn van een lichamelijke of zintuiglijke beperking, beperkingen in het adaptief functioneren of een combinatie van beperkingen. Bijkomende problematiek (zoals stoornissen, aandoeningen, gedragsproblematiek, met name bij (LVB-) jongeren ook verslaving, schuldproblemen) en problemen in de thuissituatie kunnen de ondersteuning(svraag) sterk beïnvloeden.

De basis voor het werken met jonge kinderen (0-4 jaar) in de gehandicaptenzorg is dat zij een – al dan niet gediagnosticeerde – ontwikkelingsachterstand hebben: een ontwikkeling die vertraagd of zeer onregelmatig verloopt. De ontwikkelingsachterstand kan het gevolg zijn van een beperking, maar dit hoeft niet altijd het geval te zijn.

Ondersteuningsaanbod

Net als de doelgroep zelf is het ondersteuningsaanbod voor kinderen en jongeren divers en dat geldt ook voor de setting waar de ondersteuning plaatsvindt: het gaat om ambulante hulp thuis, op de kinderopvang, scholen of andere locaties, om jeugdhulp en zorg in kinderdienstencentra, behandelcentra met of zonder verblijf, logeerhuizen. Ambulante ondersteuning in de thuissituatie richt zich behalve op de jeugdige zelf vrijwel altijd ook op de ouders/ het gezin. De primaire focus in de ondersteuning kan daarbij liggen op het kind of op de ouders/ verzorgers.

Vaak zijn verschillende organisaties en disciplines bij de ontwikkeling van kinderen en jongeren betrokken. Interdisciplinair samenwerken, netwerkontwikkeling en een samenhangende regie worden steeds belangrijker.

Kenmerken van kinderen en jongeren met een beperking

Zoals hierboven blijkt, vormen kinderen en jongeren met een beperking in de gehandicaptenzorg een zeer divers samengestelde doelgroep. Niettemin is er een aantal gemeenschappelijke kenmerken waarin kinderen en jongeren zich onderscheiden van andere (leeftijds)groepen in de gehandicaptenzorg.

1. Dynamiek

Kinderen en jongeren ontwikkelen zich in allerlei opzichten – lichamelijk, motorisch, cognitief, sociaal, emotioneel, taal en spraak, seksueel – sneller dan volwassenen en ouderen, en het ontwikkelingspotentieel is groter. Deze grotere dynamiek stelt extra uitdagingen bij de ondersteuning, bijvoorbeeld bij:

- de diagnostiek, in het bijzonder bij jonge kinderen met ontwikkelingsvragen;
- het in beeld brengen van de ontwikkeling en van de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind;
- het duiden van (veranderingen in) gedrag;
- het aansluiten bij de veranderende zorg- en ondersteuningsvraag.

2. Oriëntatie op ouders/verzorgers en het (gezins)systeem

Een kind heeft bescherming, veiligheid en verzorging nodig om zich optimaal te kunnen ontwikkelen. Bij het ondersteunen van kinderen en jongeren gaan ontwikkeling en opvoeding dan ook hand in hand. Opvoeding is een primaire taak van ouders, en alleen al om die reden is samenwerking tussen begeleiders en ouders/het gezin essentieel voor de ontwikkeling en ondersteuning van het kind. Daar komt bij dat ouders een belangrijke bron van informatie zijn bij het in beeld krijgen van de ondersteuningsvraag en de mogelijkheden van het kind, en past samenwerking met ouders ook in het streven dat alle kinderen en jongeren thuis, of zo thuis mogelijk, kunnen opgroeien. Het belang van samenwerking met ouders staat buiten kijf, maar dat betekent niet dat dit altijd eenvoudig gaat. Bijvoorbeeld omdat:

- ouders zitten in een proces van acceptatie van de beperking;
- er is sprake van handelingsverlegenheid of overbelasting bij ouders;

- er is verschil van mening tussen ouders/verzorgers en begeleiders over de opvoeding of ondersteuning;
- er zijn problemen in de thuissituatie (mogelijk ook van een onveilige thuissituatie);
- (gescheiden) ouders die het onderling niet eens zijn; voogdij bij één of beide ouders;
- de steeds complexere systemen en verschillende culturen waarmee begeleiders te maken hebben, die samenwerking met ouders lastiger maakt (denk aan zaken als taalbarrières, cultuurverschillen en dergelijke).

In veel gevallen is niet alleen sprake van een dialoog met, maar ook van ondersteuning van ouders en/of het gezinssysteem.

2.2

Ouders met een (licht) verstandelijke beperking

Dit profiel focust ook op ouders met een (licht) verstandelijke beperking hebben. In een factsheet van het Trimbos-instituut (Mooij & Ramaker, 2023) over het opgroeien met ouders met een (licht) verstandelijke beperking, wordt aangegeven dat deze ouders meer moeite hebben met:

- het verwerken van informatie;
- het zich verplaatsen in iemand anders en anderen begrijpen;
- het onder controle houden van hun emoties;
- nadenken over de toekomst (lange termijnplannen maken);
- het onderhouden van sociale relaties.

Ook wordt in de factsheet aangegeven dat in gezinnen met ouders met een (licht) verstandelijke beperking vaak meerdere problemen kunnen spelen. Voorbeelden daarvan zijn armoede, verslaving, sociale isolatie en huiselijk geweld. Ouders hebben vaker traumatische ervaringen en psychische problemen. In combinatie met een (licht) verstandelijke beperking kan dit tot extra stress en opvoedingsproblemen leiden, aldus Mooij en Ramaker.

2.3

Kinderen en jongeren ondersteunen

De combinatie van de volgende aspecten maakt dat het ondersteunen van kinderen en jongeren zich onderscheidt van het werken met andere cliëntdoelgroepen in de gehandicapenzorg.

1. Ontwikkelingsgericht werken

In vergelijking met het gemiddelde kind verloopt de ontwikkeling bij jeugdigen met een ontwikkelingsachterstand of beperking in één of meerdere opzichten in een vertraagd tempo. Vaak gaat het ook om disharmonie op de verschillende ontwikkelingsgebieden, die negatief op elkaar inwerken. De begeleider moet dan ook goed kunnen

aansluiten bij de ontwikkeling van het kind en daarbij de context meenemen. Een jongere kan namelijk binnen een veilige context wel tot ontwikkeling komen, maar stagneren bij ervaren onveiligheid en wantrouwen. Niet alleen de begeleider speelt een rol bij het creëren van een veilige context, maar ook anderen, zoals de ouders/verzorgers en leerkrachten.

Om goed in te kunnen schatten of bepaald gedrag hoort bij een bepaalde leeftijd- of ontwikkelingsfase, is naast kennis van de normale ontwikkeling van het kind op de verschillende ontwikkelingsgebieden, een goed observatievermogen en alertheid nodig. Het is voor de begeleider van belang niet alleen naar 'afwijkend gedrag' te kijken, maar juist ook om gericht te zijn op de mogelijkheden van het kind of de jongere: waar is het kind goed in en waarmee heeft het affiniteit? En wat zijn de voorwaarden voor de ontwikkeling? Die worden deels bepaald door het kind, maar (zoals hiervoor aangegeven) ook door de context. Door daar oog voor te hebben en hierop in te spelen, kan de ontwikkeling en het welbevinden van de jeugdige worden gestimuleerd.

Jongeren met een beperking zijn vaak kwetsbaar en beïnvloedbaar en minder overzicht van de consequenties van hun handelen. Dit vraagt van de begeleiders extra competenties bij de ondersteuning wat betreft relaties, intimiteit, seksualiteit en kindwens. Van de begeleiders wordt sensitiviteit, openheid en authenticiteit gevraagd om een 'echt' gesprek met de jongeren aan te gaan en om daarbij natuurlijk over te komen. Daarnaast zijn alertheid en herhaling van belang; de begeleider kan er niet zonder meer van uit gaan dat informatie (bijvoorbeeld seksuele voorlichting) bij de jongere beklijft.

Kinderen met een verstandelijke beperking hebben een verhoogd risico op het meemaken van trauma's en hebben verminderde mogelijkheden om traumatische gebeurtenissen te verwerken. Dit vraagt aandacht voor traumasensitief begeleiden. Volwassenen maken het ook mee, maar bij kinderen is het een belangrijke voorspeller voor latere ontwikkeling en is het dus extra belangrijk om er op jonge leeftijd goed mee om te gaan. Signaleren van traumasignalen en dit goed begeleiden, en doorverwijzen als behandeling nodig is, zijn belangrijke competenties voor begeleiders.

Omdat in vergelijking met andere doelgroepen in de gehandicaptenzorg, het ontwikkelingspotentieel bij kinderen en jongeren groot is, is er veel aan gelegen dit potentieel optimaal te benutten. Het is echter wezenlijk dat daarbij rekening wordt gehouden met het ontwikkelings-tempo, de draagkracht en het welbevinden van het kind. Dit kan van moment tot moment verschillen. De begeleider moet goed kunnen schakelen tussen ontwikkelingsgericht werken en 'het kind het kind laten zijn'. Dat betekent dat de begeleider aandacht heeft voor normen en opvattingen over wat een kind moet kunnen of wat zijn ouders zouden moeten doen. De begeleider moet goed kunnen reflecteren op eigen normen en waarden en weten in hoeverre je die meeneemt of

los moet laten in je werk. Dan gaat het bijvoorbeeld over kwesties als een niet-opgeruimd huis, veel huisdieren, ouders die roken in het bijzijn van hun kinderen, kinderen of ouders die veel op de telefoon zitten, of er wel of geen speelgoed beschikbaar is in een spic en span huis, et cetera).

2. Samenwerken met ouders/gezin

Er kunnen zich tal van situaties voordoen waarbij het samenwerken met ouders/gezin extra eisen stelt aan de begeleiders. Zo kan om verschillende redenen sprake zijn van overbelasting van ouders:

- het accepteren van de beperking als zodanig, wat gepaard kan gaan met verdriet en rouw, of het meer manifest worden van de implicaties daarvan (verschillen met 'normale' kinderen worden groter) kan een zware wissel trekken op de ouders;
- de verzorging of opvoeding van het kind kan erg intensief zijn, wat kan leiden tot overbelasting of tot spanningen in het gezin; spanningen kunnen ook ontstaan als ouders het onderling oneens zijn over de opvoeding van hun kind;
- het 'loslaten' van het kind is vaak een moeilijk proces, zeker bij langduriger zorg of uithuisplaatsing;
- kritiek of negatieve reacties vanuit de omgeving kunnen de spanningen verder verhogen.

Met het oog op de ontwikkeling en opvoeding van het kind of de jongere is van belang dat de begeleider ook de ouders/verzorgers kan ondersteunen. Van belang daarbij zijn onder meer:

- tactvol kunnen communiceren;
- empathisch zijn, en tegelijkertijd professionele afstand bewaren;
- de ouders/verzorgers een gevoel van vertrouwen kunnen geven;
- kennis van de sociale kaart en kunnen doorverwijzen;
- in stand houden en uitbreiden van het sociale netwerk;
- samenwerken met andere (zorg)organisaties.

Begeleiders en ouders/verzorgers kunnen van mening verschillen over de opvoeding of ontwikkeling van het kind of over de ondersteuning die daarbij wordt geboden. Bijvoorbeeld: de ouders/verzorgers vinden dat strenger of meer beschermend moet worden opgetreden, terwijl de begeleider het kind of de jongere meer 'probeer ruimte' wil geven. De begeleider moet dan steeds afwegen welke keuzes hij of zij maakt. Daarbij is het van belang dat de begeleider steeds het belang en perspectief van de jeugdige voor ogen houdt. De begeleider moet goed inschatten wanneer het raadplegen van collega's of anderen nodig is, en ook bij meningsverschillen of conflicten in dialoog blijven met de ouders/verzorgers.

Sommige jeugdigen met een beperking groeien op in een onveilige gezinssituatie. In het belang van het kind of de jongere is het nodig om juist ook in deze situaties te proberen met de ouders te blijven samenwerken. De begeleider moet ook rekening houden met de loyaliteitsgevoelens die deze jeugdigen vaak 'ondanks alles' jegens de

ouders hebben, en goed onderscheid kunnen maken tussen persoonlijke en professionele normen en waarden.

De begeleider is alert op situaties waarin de gezondheid of veiligheid van de jeugdige in het geding kan zijn en meldt deze volgens de geldende richtlijnen.

Begeleiders kunnen in de situatie terechtkomen waarbij ze moeten afwegen of ze bepaalde informatie wel of niet met de ouders/verzorgers moeten delen, bijvoorbeeld als de jongere niet wil dat dit gebeurt. Dan is het nodig dat de jeugdigen hierin worden begeleid en dat zij zo veel mogelijk de tools in handen krijgen om dit toch te vertellen. Als dit niet lukt, moet de begeleider inschatten wat de gevolgen van haar keuze – bijvoorbeeld: wel of niet zelf vertellen aan de ouders – zijn voor de jeugdige en daarbij waar nodig collega's raadplegen. Daarbij moet rekening worden gehouden met het bereiken van leeftijdsgrenzen waarbij de rechtspositie verandert.

Ook als ouders gedwongen ontheven of ontzet zijn uit hun ouderlijke macht, of wanneer sprake is van ondertoezichtstelling, moeten begeleiders een verantwoorde afweging maken met wie welke informatie wordt gedeeld. Voorwaarde daarvoor is dat de begeleider de eigen rol en positie ten opzichte van ouders en (gezins)voogd helder heeft, en om kan gaan met emoties van de ouders die in deze situatie verkeren.

2.4

Ouders en het gezin ondersteunen

Het begeleiden van ouders/verzorgers is vaak onlosmakelijk verbonden met het ondersteunen van jeugdigen. In de gehandicaptenzorg komt het echter ook voor dat ouders/verzorgers de primaire doelgroep van de ondersteuning vormen. Daarbij kan het gaan om:

- a. ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking;
- b. ouders die zelf een verstandelijke beperking hebben.

a. Ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking

Ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking kunnen vragen hebben of problemen ervaren met de opvoeding van hun kind.

De ondersteuningsvragen kunnen betrekking hebben op diverse onderwerpen zoals eten en slapen, spel en ontwikkeling, contacten met andere kinderen, gedragsproblemen, en sociale relaties binnen het gezin. De ondersteuning vanuit de gehandicaptenzorg kan gericht zijn op het ondersteunen van ouders/het gezin bij de opvoeding en op het ontlasten van ouders – in de vorm van logeerfaciliteiten, praktische thuisondersteuning –. Doel daarvan is ouders te ondersteunen in hun rol van ouders en hen de ruimte te geven opvoedvaardigheden goed te leren.

De opvoedingsondersteuning vindt doorgaans plaats op verzoek van de ouders/verzorgers, die toestemming moeten geven voor de inzet van hulp. De leeftijd van de jeugdigen varieert, van erg jonge kinderen

tot pubers. Naast een verstandelijke beperking kan bij de jeugdigen sprake zijn van bijkomende problematiek, zoals autisme of ADHD. Daarnaast kan er ook andere problematiek in het gezin spelen. Bijvoorbeeld rond bestaanszekerheid.

Kenmerkend voor het ondersteunen van ouders/verzorgers van jeugdigen met een beperking zijn:

- De opvoedingsondersteuning vindt plaats in de gezinssituatie. Dit heeft als voordeel dat opvoedingssituaties kunnen worden geobserveerd en problemen kunnen worden opgelost waar ze zich voordoen. Het brengt ook met zich mee dat de begeleider rekening houdt met de gewoontes, waarden en normen in het gezin, met eventuele andere gezinsleden en met bijzondere gezinsomstandigheden.
- De vraag van de ouders/verzorgers is het uitgangspunt van de ondersteuning. Mede op basis van observaties wordt deze vraag waar nodig verhelderd en geconcretiseerd. De begeleider werkt samen met de ouders/verzorgers en samen bepalen zij de doelen van en de werkwijze bij de ondersteuning. In dit proces is het van belang dat de begeleider een vertrouwensrelatie met de ouders/verzorgers kan opbouwen.
- Voor begeleiders kan het ondersteunen van ouders/verzorgers emotioneel belastend zijn, met name wanneer de waarden en normen van de ouders of de opvattingen over opvoeding niet stroken met die van de begeleider zelf. Het is nodig dat begeleider de eigen beleving naast die van de ouders kan zetten en situaties die niet ideaal zijn kan accepteren. Daarbij is het wel zaak het belang van de jeugdige steeds goed in het oog te houden: als er signalen zijn dat de situatie voor het kind of de jongere mogelijk niet veilig of verantwoord is, moet de begeleider deze melden volgens de geldende richtlijnen.
- Er is niet louter sprake van ondersteuning van ouders/verzorgers maar ook van behandeling. Doel daarvan is om gedrags- en handelingsveranderingen bij ouders te bewerkstelligen.

Bovengenoemde kenmerken gelden zowel voor de praktische thuisondersteuning als voor de opvoedingsondersteuning. Er zijn ook verschillen tussen beide vormen van ondersteuning.

- *Praktische thuisondersteuning*, gericht op het ontlasten van ouders, is vaak langdurig van aard. Dit maakt het voor de begeleider in principe gemakkelijker om een relatie met de ouders aan te gaan die door de ouders als veilig en vertrouwd wordt ervaren. Keerzijde hiervan is het risico dat de professionele rol vermengd wordt met een vriendschappelijke betrokkenheid en dat grenzen worden overschreden. De begeleider dient er bijvoorbeeld voor te waken dat de inhoudelijke evaluatie van de ondersteuning niet wordt vertroebeld door de band die met de ouders is gegroeid. Het vragen van feedback aan collega's en/of leidinggevenden kan hierbij helpen.
- *Opvoedingsondersteuning* is tijdelijk van aard. De bedoeling van de ondersteuning is niet dat de begeleider de problemen van de ouders

oplost, maar dat de ouders leren zelf de problemen te hanteren en op te lossen, zodat de oplossing niet tijdelijk is maar beklijft. Dit vraagt van de begeleider onder meer:

- goede gespreksvaardigheden in de samenwerking met ouders/het gezin;
- een optimaal gebruik van de capaciteiten en de leerstijl van de ouders en van de ondersteuningsmogelijkheden vanuit het sociale netwerk;
- een methodische aanpak: niet overhaast handelen maar zoeken naar een goed aangrijpingspunt voor de ondersteuning; zowel het einddoel als de weg naar dit doel (tussenschakels) kunnen formuleren; ouders niet alleen laten ervaren wat werkt, maar zo veel mogelijk ook inzicht bieden in waarom iets werkt.

b. Ouders met een verstandelijke beperking

Ouders met een verstandelijke beperking vormen in de gezinsbegeleiding een bijzondere doelgroep. Doorgaans hebben de ouders een lichte, soms een matige verstandelijke beperking. Er kan sprake zijn van bijkomende psychiatrische problematiek en/of problematiek in de context (zoals schulden). De jeugdigen hebben deels wel, deels niet zelf ook een verstandelijke beperking. Het IQ van de ouders en hun sociaal-emotionele niveau bepalen mede de ondersteuningsvraag. Maar van groter belang voor goed genoeg ouderschap is de aanwezigheid van een steunend netwerk en de bereidheid om hulp te vragen en accepteren.

Het gaat bij deze ouders vaak om ambulante ondersteuning. De ondersteuning is zowel gericht op opvoedingsvraagstukken als op praktische zaken (huishouden, financiën et cetera).

Voor een deel vraagt het ondersteunen van ouders met een verstandelijke beperking van de begeleider competenties die ook voor het samenwerken met andere ouders gelden. Er zijn echter ook omstandigheden die ouders met een verstandelijke beperking tot een bijzondere, extra kwetsbare doelgroep maken:

- Veel van wat bij andere ouders min of meer vanzelf gaat, moet bij ouders met een verstandelijke beperking aangeleerd worden. De begeleider moet zich daar steeds van bewust zijn. Het beperkte (zelf)inzicht van ouders vraagt van de begeleider veel geduld; zij moet concreet zijn en door middel van voorbeeldgedrag en praktisch oefenen (en herhalen) de ouders kunnen 'meenemen'. Bij licht verstandelijk beperkte ouders is er een risico van overschatting, het aangaan van contacten kost bijvoorbeeld vaak meer moeite dan de verbale vaardigheden doen vermoeden.
- Veel ouders met een verstandelijke beperking kunnen hun eigen emoties niet altijd goed reguleren en hebben zelf veel behoefte aan emotionele veiligheid. Daarnaast kost het hun veel moeite om het dagelijks leven op orde te krijgen en zich staande te houden in de maatschappij. Dit maakt dat het voor veel ouders moeilijk is om uit te gaan van de behoefte van het kind en zich in hun leefwereld te verplaatsen (kinderen kunnen worden gezien als een 'bezit') en om

signalen van het kind op te pakken en te duiden. Ouders met een verstandelijke beperking hebben vaak moeite om zich aan te passen aan een nieuwe ontwikkelingsfase van het kind; er is weinig inzicht in de ontwikkeling en de ontwikkelingsbehoefte van het kind, en de ouders hebben vastomlijnde verwachtingen van het kind die soms moeilijk zijn bij te stellen. Zij kunnen inflexibel zijn in het hanteren van regels, wat vooral in de puberteit tot problemen kan leiden. De begeleider moet in staat zijn om oplossingsgericht te werken – en ouders succeservaringen te laten opdoen, waardoor het zelfvertrouwen kan groeien – en tegelijkertijd alert blijven op problemen. Daarbij is het meest van belang dat de veiligheid, gezondheid en ontwikkeling van het kind gewaarborgd blijft.

- Niet alleen het opvoeden van het kind is een hele opgave, maar vaak geldt dit ook voor het voeren van een huishouden, het regelen van financiën, het onderhouden van relaties et cetera. Omdat er zo veel tegelijkertijd speelt, kan al snel een situatie ontstaan waarbij begeleiders vooral ad hoc proberen “de boel bij elkaar te houden”, waardoor een belangrijk doel van de ondersteuning (ouders competentier maken) in het gedrang kan komen.
- Het netwerk rondom de ouders (zoals familie) kan sterk bijdragen aan hun draagkracht, bijvoorbeeld door de ouders te ontlasten en hen praktisch en moreel te ondersteunen. Voor de begeleider is het versterken, ondersteunen en benutten van het netwerk dan ook een speerpunt in het werk. Het sociale netwerk kan overigens ook een risicofactor vormen (sociaal zwakke milieus), temeer omdat mensen met een lichte verstandelijke beperking gemakkelijk te beïnvloeden kunnen zijn.

Veelal is ook sprake van een meer of minder uitgebreid professioneel netwerk rondom de persoon: consultatiebureau, GGD, huisarts, instanties met betrekking tot werk, uitkering of onderwijs, hulpverleningsinstanties et cetera. Niet altijd zijn deze instellingen gewend aan mensen met een beperking en/of worden de ouders overschat, bijvoorbeeld wat betreft het onthouden en nakomen van afspraken. De begeleider kan zowel de ouders ondersteunen in hun contacten met de professionele instanties, als fungeren als intermediair of belangenbehartiger.

- Een bijzonder aandachtspunt is de (vervolg)kinderwens van ouders met een verstandelijke beperking. Van de begeleider mag worden verwacht dat zij dit onderwerp bespreekbaar kan maken met de ouders en met eventuele derden (familie, andere hulpverleners), waarbij de ouders zo goed mogelijk worden geholpen om inzicht te krijgen in de consequenties van hun kindwens en van het ouderschap.

Vanuit de gedachte dat opvoeding een primaire taak van de ouders of verzorgers is, en begeleiders zich ook bezighouden met de opvoeding van jeugdigen, zijn naast de taken die in het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg worden genoemd, voor begeleiders Jeugd & Gezin twee extra taken van belang:

- kinderen en jongeren ondersteunen bij het opgroeien;
- ouders ondersteunen bij de opvoeding in de thuissituatie.

1. Kinderen en jongeren ondersteunen bij het opgroeien

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- biedt een fysiek veilige omgeving voor het kind of jeugdige;	X	X	X	X	X
- is alert op de veiligheid in het gezin en meldt onveilige situaties volgens de geldende richtlijnen;		X	X	X	X
- biedt een emotioneel veilige omgeving voor het kind of jeugdige;	X	X	X	X	X
- bevordert een gezonde levensstijl;	X	X	X	X	X
- stimuleert op een positieve manier adequaat gedrag;		X	X	X	X
- hanteert gedrags- en huisregels consequent;	X	X	X	X	X
- ondersteunt het kind of de jongere bij vrijetijdsbesteding;	X	X	X	X	X
- ondersteunt het kind of de jongere bij onderwijs;		X	X	X	X
- bevordert de verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van het kind of jeugdige;		X	X	X	X
- bespreekt belangrijke zaken met het kind of de jongere (gedrag, ontwikkeling, sfeer; thema's als financiën, seksualiteit, relatie met opvoeders);		X	X	X	X
- benut de groepscontext om jeugdigen van elkaar te laten leren;		X	X	X	X
- werkt zo veel mogelijk samen met de ouders/het gezin en het sociale netwerk;		X	X	X	X
- bereidt de jeugdige en de ouders/verzorgers voor op nieuwe stappen in het leven van het kind of de jongere (naar kinderopvang, school, terug naar huis, zelfstandig wonen et cetera).		X	X	X	X

2. Ouders ondersteunen bij de opvoeding in de thuissituatie

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- verheldert de ondersteuningsvraag van de ouders/verzorgers;			X	X	X
- bepaalt samen met de ouders/verzorgers de doelen van de ondersteuning en legt deze vast in een plan;			X	X	X
- observeert opvoedingssituaties;		X	X	X	X
- intervenueert in opvoedingssituaties;		X	X	X	X
- past gespreks- en andere technieken toe om de opvoedingscompetenties van de ouders/verzorgers te versterken;		X	X	X	X
- ondersteunt ouders/verzorgers bij spanningen en emoties in verband met de opvoeding van het kind of de jeugdige;		X	X	X	X
- bewaakt de uitvoering van het ondersteuningsplan;			X	X	X
- is alert op de veiligheid in het gezin en meldt onveilige situaties volgens de geldende richtlijnen;		X	X	X	X
- werkt samen met het sociaal netwerk;			X	X	X
- schakelt waar nodig derden in;			X	X	X
- verwijst ouders/verzorgers waar nodig naar andere instanties en ondersteunt hen waar nodig bij het contact leggen met deze instanties;			X	X	X
- beëindigt de ondersteuning aan de ouders/verzorgers op het daartoe geëigende moment.			X	X	X

4

Op basis van de beschrijving van de doelgroep (hoofdstuk 2), de extra taken (hoofdstuk 3), het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* en andere bronnen (zie bijlage 1), staan in dit hoofdstuk de competenties die specifiek zijn voor het ondersteunen van kinderen en jongeren met een beperking en van ouders/verzorgers. Eerst komen in paragraaf 4.1 de competenties aan bod die nodig zijn voor het ondersteunen van jeugdigen. Daarna volgen in paragraaf 4.2 de competenties voor het ondersteunen van ouders/verzorgers bij de opvoeding.

Voorafgaand aan de beschrijving van de competenties gaan we kort in op twee aandachtspunten die van belang zijn voor een goed begrip van de rest van dit hoofdstuk: de beroepsvarianten die in het beroepscompetentieprofiel worden beschreven en de kennis die begeleiders nodig hebben om kinderen, jongeren en ouders/verzorgers te kunnen ondersteunen.

Beroepsvarianten

In het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg* zijn vijf varianten van het beroep begeleider onderscheiden:

assisterend begeleider: biedt zorg en ondersteuning aan cliënten, assisteert begeleiders bij hun werk, zorgt ervoor dat de woonlocatie of het activiteitencentrum netjes en opgeruimd is en is verantwoordelijk voor de huishoudelijke taken;

- *begeleider*: voert het ondersteuningsplan uit en is samen met cliënten en collega's verantwoordelijk voor de dagelijkse zorg en begeleiding op de woonlocatie of in het dagcentrum;
- *persoonlijk begeleider*: stelt samen met de cliënt en diens ouders of wettelijke vertegenwoordiger het ondersteuningsplan op en ondersteunt cliënten bij hun dagelijkse activiteiten en persoonlijke ontwikkeling;
- *gespecialiseerd begeleider*: is gespecialiseerd op een bepaald gebied, zoals het ondersteunen van cliënten met langdurige en complexe problematiek, het ondersteunen van het netwerk van cliënten of het bevorderen van gezondheid;
- *coördinerend begeleider*: coördineert de werkzaamheden van het team, houdt het overzicht over de cliënten, de zorgplannen en de algehele gang van zaken en is verantwoordelijk voor de kwaliteit van zorg en het behandelklimaat op de locatie.

Net als in het beroepscompetentieprofiel gaan de competenties in het *Competentieprofiel Jeugd & Gezin* vergezeld van een procesbeschrijving, waarbij de processtappen worden toegedeeld aan één of meer beroepsvarianten. In algemene zin kan hieraan worden toegevoegd dat in dit hoofdstuk, zoals in (beroeps)competentieprofielen gebruikelijk is, de competenties van een ervaren beroepsbeoefenaar worden beschreven.

Kennis

Een aantal kennisaspecten kan als *voorwaardelijk* worden beschouwd voor nagenoeg alle aspecten van de ondersteuning van jeugdigen en/ of ouders/verzorgers. In verband met de leesbaarheid van dit hoofdstuk is ervoor gekozen om deze kennisaspecten niet bij de uitwerking (de procesbeschrijvingen) van alle competenties afzonderlijk te vermelden, maar voorafgaand aan de competenties te beschrijven. Deze 'voorwaardelijke kennis' heeft deels betrekking op het ondersteunen van jeugdigen, deels op het ondersteunen van ouders/verzorgers. Laatstgenoemde kennisaspecten zijn vooral van belang voor begeleiders die ouders/verzorgers ondersteunen bij de opvoeding.

De begeleider Jeugd & Gezin moet beschikken over basiskennis van: de normale ontwikkeling van het kind:

- cognitieve ontwikkeling;
- sociaal-emotionele ontwikkeling;
- seksuele ontwikkeling;
- spraak-taalontwikkeling;
- motorische ontwikkeling;
- zintuiglijke ontwikkeling;
- spelontwikkeling;
- leeftijdsgerelateerde (gedrags)vraagstukken bij jeugdigen zonder een beperking;
- opvoeding;
- specifieke (gedrags)problemen met betrekking tot kinderen en jongeren met een ontwikkelingsachterstand of beperking;
- veel voorkomende stoornissen zoals autisme en hechtingsproblematiek;
- methoden om de ontwikkeling van kinderen en jongeren op de verschillende ontwikkelingsgebieden in beeld te brengen;
- methoden om de ontwikkeling van kinderen en jongeren op verschillende ontwikkelingsgebieden te stimuleren;
- methoden om adequaat gedrag te stimuleren;
- misbruik van kinderen en jongeren en kindermishandeling, en de wettelijke kaders en richtlijnen daaromtrent;
- de functie en expertise van andere organisaties in de regio die zorg, opvang en onderwijs bieden aan jeugdigen;
- veel voorkomende opvoedingsvragen van ouders van kinderen met een beperking;
- methoden en werkwijzen om ouders van kinderen met een beperking te ondersteunen bij de opvoeding, met name ondersteuning in de thuissituatie;
- veel voorkomende opvoedingsvragen van ouders met een verstandelijke beperking en factoren die daaraan ten grondslag kunnen liggen (sociaal-emotionele ontwikkeling, verstandelijke beperking, bijkomende problematiek);
- methoden en werkwijzen om ouders met een verstandelijke beperking te ondersteunen bij de opvoeding;
- ouderschap;
- trauma's en traumasensitief werken;
- cultuursensitief werken;
- samenwerken met het sociale en professionele netwerk.

4.1

Kinderen en jongeren ondersteunen

Competentiegebied 1: De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

1 De begeleider is in staat via verdieping en analyse de werkelijke behoefte en mogelijkheden van het kind of de jongere met een ontwikkelingsachterstand of beperking duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij diens werkelijke behoefte en mogelijkheden.

(Verbijzondering van competentie 1.1 uit het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- draagt op systematische wijze bij aan de diagnostiek van het kind of de jongere (continu proces);		X	X	X	X
- observeert om een beeld te vormen van het niveau op alle ontwikkelingsgebieden van het kind of de jongere;		X	X	X	X
- komt in overleg met collega's en professionals uit andere disciplines tot analyse en beeldvorming van het kind en kijkt daarin ook breder naar de context;			X	X	X
- krijgt d.m.v. observatie zicht op de ondersteuningsvragen van het kind of de jongere;			X	X	X
- maakt onderscheid tussen gedrag dat samenhangt met een normale ontwikkeling en gedrag dat wordt veroorzaakt door een ontwikkelingsachterstand en/of -stoornis;			X	X	X
- signaleert veel voorkomende gezondheidsproblemen;		X	X	X	X
- herkent de signalen die wijzen op kindermishandeling of misbruik en meldt deze signalen volgens het protocol van de organisatie.	X	X	X	X	X

Competentiegebied 1: De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt

2 De begeleider Jeugd & Gezin is in staat om het gedrag, de gezondheidssituatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren en de dagelijkse begeleiding hierop aan te passen, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte en de situatie van de cliënt.

(Verbijzondering van competentie 1.2 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- stelt samen met de ouders/verzorgers, collega's en professionals uit andere disciplines de doelen vast;			X	X	X
- stemt het ondersteuningsplan van de jeugdige af op de ondersteuningsvragen van de jeugdige en het gezin;			X	X	X
- past de werkafspraken en doelen uit het ondersteuningsplan (continu) aan aan de ontwikkeling en de behoefte van de jeugdige en diens ouders/verzorgers.			X	X	X

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

3 De begeleider is in staat om de jeugdige te ondersteunen bij het opgroeien.

(Nieuwe competentie.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- hanteert huis- en gedragsregels consequent;	X	X	X	X	X
- werkt methodisch en stemt daarbij steeds af op de jeugdige en de situatie;			X	X	X
- biedt het kind en de jongere op verantwoorde wijze vrijheid en experimenteerruimte;		X	X	X	X
- kan omgaan met verschillen tussen ouders/verzorgers en begeleiders en tussen ouders onderling waar het gaat om de balans tussen 'ruimte geven' en 'sturing';		X	X	X	X
- steunt het kind of de jongere bij de relatie met de ouders/verzorgers;		X	X	X	X
- is alert op traumasignalen		X	X	X	X
- bespreekt thema's op het gebied van intimiteit en seksualiteit op sensitieve, open en authentieke wijze;			X	X	X
- is steeds alert of informatie beklijft.		X	X	X	X

Competentiegebied 2: De cliënt ondersteunen

4 De begeleider is in staat de jeugdige te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen.

(Verbijzondering van competentie 2.4 uit het Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- sluit aan bij de ontwikkelingsleeftijd en de leeftijdsfase van de jeugdige;	X	X	X	X	X
- is creatief en uitnodigend in het uitdagen van het kind;		X	X	X	X
- biedt structuur naargelang behoefte (een vast ritme, rust en regelmaat) en kan daar flexibel mee omgaan;		X	X	X	X
- onderzoekt welke methoden en hulp- of leermiddelen de ontwikkeling van het kind of de jongere stimuleren;			X	X	X
- werkt systematisch en methodisch aan de ontwikkeling van het kind en neemt daarbij het ondersteuningsplan als uitgangspunt;		X	X	X	X
- stelt continu vragen over de (verdere) ontwikkeling van het kind of de jongere;		X	X	X	X
- is voortdurend alert op kansen voor verdere ontwikkeling;		X	X	X	X
- biedt ruimte voor spelenderwijs en spontaan ontwikkelen van het kind;		X	X	X	X
- stemt voortdurend af op de draagkracht van het kind.		X	X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

5 De begeleider is in staat een vertrouwensband met de jeugdige op te bouwen, zodat de jeugdige zich veilig en op zijn gemak voelt.

(Verbijzondering van competentie 3.1 uit het *Beroepscompetentieprofiel begeleider gehandicaptenzorg*.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- biedt een veilige omgeving voor het kind;	X	X	X	X	X
- is alert op eventuele hechtingsproblematiek bij de jeugdige;			X	X	X
- stimuleert een veilige hechting en geborgenheid van de jeugdige;			X	X	X
- reflecteert op de fysieke en emotionele verbinding die zij met het kind of de jongere aangaat, en maakt dit bespreekbaar.		X	X	X	X

Competentiegebied 3: Communicatie en contact

6 De begeleider is in staat samen te werken met ouders/het gezin bij de begeleiding van de jeugdige.

(Verbijzondering van competentie 3.2 uit het Beroepscompetentie-profiel begeleider gehandicaptenzorg.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- helpt om ouders/verzorgers inzicht te geven in wat hun kind wel en niet kan en biedt handvatten om hier mee om te gaan;		X	X	X	X
- kan op geschikte en doelmatige wijze omgaan met uiteenlopende belangen en verwachtingen;		X	X	X	X
- vergewist zich van de opvoedkundige visie van de ouders/verzorgers en speelt daarop in binnen de kaders van het professioneel handelen;		X	X	X	X
- kan omgaan met verschillen van mening en spanningen tussen de ouders/verzorgers onderling;		X	X	X	X
- is in staat het contact en de samenwerking met ouders/verzorgers in stand te houden.	X	X	X	X	X

4.2

Ouders/verzorgers ondersteunen bij de opvoeding

7 De begeleider is in staat ouders/verzorgers van een kind met een beperking in de thuissituatie te ondersteunen bij de opvoeding.

(Nieuwe competentie.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- kan aansluiten bij de ouders/verzorgers (o.a. wat betreft belevingswereld, niveau, communicatie);		X	X	X	X
- neemt de vraag van de ouders/verzorgers als uitgangspunt bij de ondersteuning;		X	X	X	X
- observeert opvoedingssituaties in de thuissituatie en vraagt door om de ondersteuningsvraag van de ouders/verzorgers helder te krijgen;		X	X	X	X
- bepaalt samen met de ouders/verzorgers de doelen van de ondersteuning;			X	X	X
- bouwt een vertrouwensrelatie op met de ouders/verzorgers en bewaakt daarbij de professionele grenzen;		X	X	X	X
- kan waar nodig ouders/verzorgers ondersteunen bij het accepteren van de beperking van het kind en bij emotionele problemen;		X	X	X	X
- kan onderscheid maken tussen de eigen en de professionele normen en waarden en kan niet-ideale opvoedingssituaties accepteren;		X	X	X	X
- is alert op situaties waarbij de gezondheid of veiligheid van de jeugdige in het geding kan zijn en meldt deze;		X	X	X	X
- houdt rekening met gewoontes, waarden en normen in het gezin en met bijzondere gezinsomstandigheden;		X	X	X	X
- kan omgaan met verschillen tussen ouders/verzorgers onderling m.b.t. de opvoeding van het kind;		X	X	X	X
- werkt methodisch met het oog op het versterken van de opvoedingscompetenties van de ouders/verzorgers;		X	X	X	X
- kan aansluiten bij de capaciteiten van de ouders/verzorgers;		X	X	X	X
- neemt de verantwoordelijkheid voor de opvoeding niet over van de ouders/verzorgers;		X	X	X	X
- is gericht op het opdoen en benutten van succeservaringen bij ouders/verzorgers;		X	X	X	X
- is gericht op het versterken en benutten van het sociale netwerk van de ouders/verzorgers.		X	X	X	X

8 De begeleider is in staat ouders met een verstandelijke beperking te ondersteunen bij de opvoeding.

(Nieuwe competentie.)

Proces	Beroepsvarianten				
De begeleider Jeugd & Gezin:	Assisterend begeleider	Begeleider	Persoonlijk begeleider	Gespecialiseerd begeleider	Coördinerend begeleider
- observeert opvoedingssituaties in de thuissituatie en vraagt door om de ondersteuningsvraag van de ouders helder te krijgen;			X	X	X
- bepaalt samen met de ouders de doelen van de ondersteuning, passend bij de eisen die door professionele instanties worden gesteld (uitspraak rechter, afspraken met voogd en dergelijke);			X	X	X
- bouwt een vertrouwensrelatie op met de ouders en bewaakt daarbij de professionele grenzen;		X	X	X	X
- kan onderscheid maken tussen de eigen en de professionele normen en waarden en kan niet-ideale opvoedingssituaties accepteren;		X	X	X	X
- is alert op situaties waarbij de gezondheid of veiligheid van de jeugdige in het geding kan zijn en meldt deze;		X	X	X	X
- kan overzicht houden bij multiproblematiek (m.b.t. voeren van een huishouden, financiën, relaties etc.) en gefocust blijven op de opvoedingsondersteuning;			X	X	X
- kan ouders ondersteunen bij emotionele belasting;			X	X	X
- kan (aanstaande) ouders ondersteunen bij een kindwens en dit thema bespreekbaar maken met de ouders zelf en met derden;			X	X	X
- kan omgaan met verschillen tussen ouders onderling m.b.t. de opvoeding van het kind;		X	X	X	X
- werkt methodisch met het oog op het versterken van de opvoedingscompetenties van de ouders;		X	X	X	X
- stemt de ondersteuning af op het sociaal-emotionele niveau van de ouders;		X	X	X	X
- kan aansluiten bij de capaciteiten van de ouders (voorbeeldgedrag, praktisch oefenen, herhaling etc.);		X	X	X	X
- is gericht op het opdoen en benutten van succeservaringen bij ouders;		X	X	X	X
- is gericht op het versterken en benutten van het sociale netwerk van de ouders;		X	X	X	X
- kan als intermediair of belangenbehartiger van de ouders optreden naar het sociale en professionele netwerk.			X	X	X

Aanpak

Kennis over de ondersteuning van doelgroepen en de veranderde en nieuwe competenties van begeleiders in de gehandicaptenzorg, die werken met doelgroepen zoals jeugd en gezin, is allereerst verzameld door literatuurstudie. Bronnen daarvoor waren dissertaties, wetenschappelijke tijdschriftartikelen, scripties en boeken. Een belangrijke bron waren de leidraden 'Perspectief op Persoonsgerichte Zorg' die in 2021 door de VGN zijn opgesteld voor het ondersteunen van diverse doelgroepen. Op basis van de kennis uit de schriftelijke bronnen is voor elk profiel een eerste bijstelling gemaakt van de beschrijving van de doelgroepen en de competenties. Daarbij zijn tegelijkertijd de competentieprofielen, die zijn opgesteld in de periode 2007-2009, afgestemd op het in 2022 vernieuwde beroepscompetentieprofiel van de begeleider.

De bijgestelde competentieprofielen zijn vervolgens voorgelegd aan diverse inhoudsdeskundigen, vooral begeleiders zelf, medewerkers van kennis- of belangenorganisaties van doelgroepen en gedragsdeskundigen. Doel daarvan was om na te gaan of de inhoud van de competentieprofielen correct is, actueel en volledig. Raadpleging van de deskundigen gebeurde in de regel een-op-een. In enkele gevallen zijn de competentieprofielen besproken in gezamenlijk overleggen, bijvoorbeeld van praktijkopleiders, begeleiders en managers.

Als laatste stap is het commentaar van de deskundigen verwerkt. Belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de eerdere versies van de competentieprofielen zijn de actualisatie van de beschrijving van de doelgroepen en het toevoegen of laten vervallen van competenties. Dat laatste was vooral het geval als competenties niet specifiek waren voor het ondersteunen van een specifieke doelgroep, maar tot de basiscompetenties van elke begeleider behoren. Tenslotte zijn alle beroepscompetentieprofielen Specifieke Doelgroepen redactioneel in één lijn gebracht.

Bronnen

Arensbergen, C. van en S. Liefhebber (2005). *Landelijk competentieprofiel beroepskrachten primair proces gehandicaptenzorg*. Utrecht: NIZW.

Hodes, M.W. (2017). *Testing the effect of parenting support for people with intellectual disabilities and borderline intellectual functioning*.

Mooij, Anne en Vera Ramaker (2023). *Kinderen van ouders met een verstandelijke beperking (KOVb). Opgroeien met ouders met een (licht) verstandelijke beperking*. [Factsheet]. Utrecht: Trimbos-instituut.

Vries, G. de, M. van Sambeeck en R. Veurink (2011). *Voortdurend in ontwikkeling. VGN Visiedocument Jeugd*, Utrecht: VGN.

Zwikker, N., H. Hens, J. van de Haterd en A. Uyttenboogaart (2009). *Competentieprofiel Jeugdzorgwerker*. Utrecht: NJI

Douma, J., De Jong, A., Looij, J., & Stremmelaar, B. (2017). *Handreiking begeleiden van ouders met een licht verstandelijke beperking en multiproblematiek*. Landelijk Kenniscentrum LVB & Amerpoort.

Deskundigen

Marjolein Adriaanse	HR-adviseur bij Gemiva
Deborah Anker	praktijkopleider bij Gemiva
Sytske de Boer	persoonlijk begeleider bij Gemiva
Ellen van Dijken	coördinerend persoonlijk begeleider bij Gemiva
Anne-Marie van Doorn	GZ-psycholoog, psychotraumatheapeut CGT en EMDR bij 's Heeren Loo
Ellen Hak	manager Zorg, Jeugd en Gezin bij Amerpoort
Collette Janssen	praktijkopleider bij Gemiva
Christa Pardoel	coördinerend persoonlijk begeleider bij Gemiva
Sylvia Polet	ambulant persoonlijk begeleider bij Gemiva
Mieke Swennen	GZ-psycholoog en systeemtherapeut bij 's Heeren Loo
Iris Willems	beleidsmedewerker Kind en Jeugd bij Ipse de Bruggen

1. De vraag verhelderen en aansluiten bij de behoefte van de cliënt
 - 1.1 **De werkelijk behoefte van de cliënt helder krijgen**

De beroepskracht is in staat via verdieping en analyse vanuit de gekozen methodiek de werkelijke behoefte van de cliënt duidelijk te krijgen, zodat de ondersteuning aansluit bij de werkelijke behoefte van de cliënt.
 - 1.2 **Observeren en veranderingen signaleren om het ondersteuningsplan op te stellen**

De beroepskracht is in staat om het gedrag, de gezondheids-situatie en de ontwikkeling van de cliënt te observeren en veranderingen te signaleren, waardoor zij het ondersteuningsplan kan opstellen en steeds kan aanpassen aan de behoefte van de cliënt.
2. De cliënt ondersteunen
 - 2.1 **Persoonsgerichte zorg verlenen**

De beroepskracht is in staat zorg te verlenen de ondersteuning aan te laten sluiten bij de wensen en behoeften van de cliënt, afgestemd op het leven van de cliënt, waarbij ouders en andere verwanten belangrijke experts zijn en daarmee partners in de zorg.
 - 2.2 **Situationeel begeleiden**

De beroepskracht is in staat op flexibele wijze situationeel te begeleiden, zodat de cliënt op een passende manier wordt geholpen en zich zo zelfstandig mogelijk kan ontwikkelen.
 - 2.3 **Randvoorwaarden scheppen**

De beroepskracht is in staat randvoorwaarden te scheppen, zodat de cliënt een optimale woon- en leefsituatie heeft.
 - 2.4 **De cliënt motiveren en stimuleren**

De beroepskracht is in staat de cliënt te motiveren en te stimuleren, zodat hij zo zelfstandig mogelijk leeft, zo veel als kan verantwoordelijkheid draagt en zich optimaal kan ontwikkelen.
 - 2.5 **Talenten van de cliënt ontwikkelen**

De beroepskracht is in staat om talenten van de cliënt te ontdekken, te stimuleren en te ontwikkelen op planmatige en systematische wijze.
 - 2.6 **Verpleegtechnische handelingen uitvoeren**

De beroepskracht is in staat verpleegtechnische handelingen zo nauwgezet en secuur mogelijk uit te voeren, waardoor de kans op letsel bij cliënten zo veel mogelijk wordt beperkt.

3. Communicatie en contact

3.1 Een vertrouwensband met de cliënt opbouwen

De beroepskracht is in staat om een vertrouwensband met de cliënt op te bouwen, zodat de cliënt zich veilig en op zijn gemak voelt.

3.2 Met de cliënt een netwerk opbouwen en daarmee samenwerken

De beroepskracht is in staat een netwerk op te bouwen en samen te werken, waardoor de cliënt minder afhankelijk wordt van het professionele circuit.

3.3 De communicatie afstemmen op de cliënt

De beroepskracht is in staat om diverse communicatiemethoden en technieken in te zetten en op verschillende niveaus te communiceren met de cliënt, waardoor ook bij bemoeilijkte communicatiemogelijkheden aangesloten wordt bij het niveau en de beleving van de cliënt.

3.4 Helder schriftelijk communiceren

De beroepskracht is in staat zich helder schriftelijk uit te drukken waardoor de boodschap helder en controleerbaar is voor anderen.

4. Gestructureerd, methodisch en kostenbewust werken

4.1 Methodisch werken

De beroepskracht is in staat methodisch te werken, waardoor de werkwijze betrouwbaar is en het ondersteuningsplan goed onderbouwd en consistent is.

4.2 Prioriteiten stellen

De beroepskracht is in staat om prioriteiten te stellen, waardoor zij het eerst de activiteiten op zich neemt die het meest urgent zijn.

4.3 Kostenbewust werken

De beroepskracht is in staat om met de beschikbare middelen en mogelijkheden een maximaal resultaat te bereiken.

4.4 Duurzaam werken

De beroepskracht werkt duurzaam.

5. Gedrag

5.1 De cliënt respectvol bejegenen

De beroepskracht bejegt de cliënt respectvol.

5.2 Vasthoudend zijn

De beroepskracht kan het proces gaande te houden, ook al vormen zich soms grote obstakels en zijn de resultaten teleurstellend, waardoor de cliënt kan blijven rekenen op ondersteuning in moeilijke tijden.

5.3 De eigen grenzen bepalen en daarnaar handelen

De beroepskracht is in staat haar grenzen te bepalen voor zichzelf en in de omgang met de cliënt en daarnaar te handelen, zodat ze met plezier werkt en de cliënt weet waar hij aan toe is.

5.4 De grenzen van de eigen bekwaamheid en verantwoordelijkheid kennen

De beroepskracht kent de grenzen van haar bekwaamheid en verantwoordelijkheid, zodat de kwaliteit van de hulpverlening verantwoord is.

5.5 Beslissingen nemen in geval van conflicten

De beroepskracht is in staat beslissingen te nemen in geval van conflicterende meningen, waardoor kwesties worden opgelost.

5.6 Betrokkenheid tonen en afstand nemen

De beroepskracht is in staat om met belangstelling en interesse te luisteren en zichzelf in te zetten zonder door te schieten in over-betrokkenheid, waardoor de cliënt zich gehoord voelt en de ruimte ervaart om zijn verhaal kwijt te kunnen.

5.7 De veiligheid bewaken

De beroepskracht is in staat op respectvolle en heldere wijze op te treden bij agressie, onverwachte, lastige en/of crisissituaties, zodat de cliënt leert van de gebeurtenis en/of zijn omgeving geen gevaar loopt.

5.8 Wet- en regelgeving toepassen

De beroepskracht is in staat in de omgang met de zorgvrager specifieke wet- en regelgeving in het dagelijkse werk (Arbowet, BoPZ, Blg, WgBo, WBP, WIZ, WMo, Jeugdwet, klachtrecht, Participatiewet, medezeggenschap, bewindvoering et cetera) toe te passen, waardoor de cliënt passend geholpen wordt binnen de wettelijke kaders.

6. Regie en coördinatie

6.1 Samenwerken en afstemmen

De beroepskracht is in staat samen te werken en af te stemmen met collega's en personen binnen en buiten de organisatie, waardoor de cliënt optimale hulpverlening krijgt.

6.2 Samenlevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat om samenlevingsgericht te werken, waardoor de cliënt kan deelnemen aan de samenleving.

6.3 Omgevingsgericht werken

De beroepskracht is in staat het netwerk van de cliënt en andere zorgverleners en partijen in de omgeving (wijk, buurt of dorp) te betrekken bij het realiseren van de ambities van de cliënt en gebruik te maken van de mogelijkheden die de omgeving daarvoor biedt, zodanig dat met het netwerk, buurtbewoners, zorgverleners en andere partijen wordt samengewerkt aan het vergroten van de eigen regie van cliënten over hun leven.

6.4 Regie voeren

De beroepskracht is in staat om in dialoog met de cliënt de regie te voeren, waardoor de cliënt een samenhangend aanbod krijgt.

6.5 Ondernemen en kansen zien

De beroepskracht is in staat om initiatief te tonen en te denken in mogelijkheden, waardoor kansen worden gezien en benut.

7. Werken als professional in een professionele organisatie

7.1 Voorwaarden creëren om professioneel en prettig te werken

De beroepskracht is in staat voor zichzelf bepaalde voorwaarden te creëren en te organiseren, waardoor zij optimale omstandigheden realiseert om professioneel en prettig te werken.

7.2 Reflecteren op eigen handelen en deskundigheid bevorderen

De beroepskracht is in staat om te reflecteren op het eigen handelen en actief op zoek te gaan naar informatie, waardoor ze een bijdrage levert aan haar eigen ontwikkeling en haar eigen deskundigheid en professionaliteit.

7.3 Kwaliteitsverbetering en innovaties

De beroepskracht is in staat om mee te werken aan de kwaliteitsverbetering van de organisatie en aan innovaties en kwaliteitsverbetering van de zorginhoud.

7.4 Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers

Inwerken en begeleiden van stagiaires, nieuwe collega's en vrijwilligers.

Colofon

Dit Competentieprofiel Jeugd & Gezin is een uitgave van de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).

VGN
Postbus 413
3500 AK Utrecht

T 030 - 27 39 300
E info@vgn.nl
W www.vgn.nl/competentieprofielen

Ontwerp: Reinoud van Hasselt

Juli 2026
Het competentieprofiel Jeugd & Gezin is een nieuwe versie van het competentieprofiel uit 2014.

De Stichting Arbeidsmarkt Gehandicaptenzorg (STAG) heeft het nieuwe profiel gefinancierd.

Stichting Arbeidsmarkt
Gehandicaptenzorg **STAG**

